

Nr 61

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar, m. m.; given Stockholms slott den 17 februari 1961.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll samt med hänvisning till nedannämnda härvid fogade författningsförslag vill Kungl. Maj:t härmed

dels föreslå riksdagen att antaga förslaget till

1) lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar;

dels inhämta riksdagens yttrande över förslaget till

2) kungörelse angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437);

dels ock föreslå riksdagen att godkänna det förslag i fråga om bemyndigande för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att avyttra fast egendom, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Gösta Skoglund

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att reglerna om ersättning för vägrättsupplåtelse kompletteras med vissa särskilda bestämmelser för det fall, att intrång, som åsamkas fastighet genom byggande eller begagnande av väg, kan undanröjas eller minskas genom ägoutbyte. I sådant syfte framlägges förslag till lag om tillägg till lagen om allmänna vägar av innebörd, att väghållaren i dylika fall får vitsord att påkalla lantmåteriförrättning enligt lagen om delning av jord å landet eller lagen om fastighetsbildning i stad. Vidare föreslås, att i vägstadgan upptages bestämmelser, som inskräper angelägenheten av att väghållaren redan i samband med upprättande av arbetsplan för vägbyggnadsföretag utreder möjligheterna att avhjälpa eller minska intrång av vägen genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsbildningen. För att be-

främja frivilliga överenskommelser mellan vägmyndigheterna och vederbörande markägare om undanröjande av intrång föreslås slutligen, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen erhåller bemyndigande att på vissa villkor ingå i och svara för s. k. avtalsbyten utan att vara bunden vid någon viss värdegräns.

Förslag

till

Lag

**angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431)
om allmänna vägar**

Härigenom förordnas, att i lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar skall införas en ny paragraf, betecknad 19 a §, av den lydelse som nedan sägs.

19 a §.

För att minska intrång, som åsamkas fastighet genom vägs byggande eller begagnande, vare väghållaren berättigad påkalla ägoutbyte enligt lagen om delning av jord å landet eller lagen om fastighetsbildning i stad. I fråga om förrättningen skall, i tillämpliga delar, vad i dessa lagar är stadgat om delägare gälla väghållaren.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1961.

Förslag
till
Kungörelse
angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437)

Härigenom förordnas, att 15, 18, 27 och 38 §§ vägstadgan¹ den 30 juni 1943 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

15 §.

Vid upprättande — — — oväsentliga jämkningar.

Där så finnes påkallat, skall särskild utredning verkställas rörande möjligheterna att genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsindelningen avhjälpa eller minska intrången till följd av vägföretaget.

18 §.

Under förrättning — — — av vägen.
Är mark — — — alla tillgänglig.

Vid utredning, som avses i 15 § andra stycket, bör samråd äga rum med vederbörande markägare.

27 §.

Närmare anvisningar — — — väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Rörande utredning, som avses i 15 § andra stycket, meddelas närmare anvisningar av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efter samråd med lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelser.

38 §.

Arbetsplan skall — — — väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Vad i 15 och 17—25 §§ samt 26 § första stycket stadgats skall i tillämpliga delar gälla jämväl med avseende å arbetsplan beträffande vägbyggnadsföretag i stad, dock må arbetsplan beträffande sådan väg, som enligt fastställd generalplan, stads-

Vad i 15 och 17—25 §§ samt 26 § första stycket och 27 § andra stycket stadgats skall i tillämpliga delar gälla jämväl med avseende å arbetsplan beträffande vägbyggnadsföretag i stad, dock må arbetsplan beträffande sådan väg, som enligt fastställd ge-

¹Senaste lydelse av 38 § se 1947: 392.

Kungl. Maj:ts proposition nr 61 år 1961

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

plan eller byggnadsplan skall ingå i trafikled eller annan allmän plats, av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fastställas utan att yttranden över planen inhämtats eller avgivits på sätt i 20 och 22 §§ sägs.

neralplan, stadsplan eller byggnadsplan skall ingå i trafikled eller annan allmän plats, av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fastställas utan att yttranden över planen inhämtats eller avgivits på sätt i 20 och 22 §§ sägs.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1961.

*Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 10 februari 1961.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Skoglund, fråga om *ändring i lagen om allmänna vägar m. m.* samt anför härvid följande.

Den 29 juni 1956 tillkallade dåvarande statsrådet Hjalmar Nilson, efter vederbörligt bemyndigande, sakkunniga¹ för att verkställa utredning angående grunderna för bestämmande av ersättning för upplåtelse av vägmark m. m. De sakkunniga — vilka antog benämningen vägmarkersättningskommittén — erhöll därvid även i uppdrag att verkställa av riksdagen i skrivelse den 7 december 1955, nr 374, begärd översyn av 19 § lagen om allmänna vägar. Till kommittén överlämnades sedermera också en framställning från Riksförbundet Landsbygdens folk om vissa ändringar i 23 § samma lag.

Kommittén, som ansett sig böra, innan uppdraget i övrigt slutföres, särskilt redovisa sin ståndpunkt beträffande vissa speciella frågor, har i sådant syfte med skrivelse den 13 juni 1960 till mig överlämnat en av författningsförslag åtföljd promemoria angående vissa ändringar i lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar m. m. (stencilerad). I promemorian behandlas, närmare bestämt, *dels* vissa frågor om fastighetsreglering i syfte att minska intrång genom anläggande av väg, *dels* frågan om kvittning av intrång mot nytta, *dels ock* en del frågor om väckande av talan i vägrättsmål och om ersättning för kostnader i dylika mål. — Författningsförslagen torde få fogas vid protokollet i detta ärende såsom bilagor (*Bilagorna C och D*).

Över promemorian och därvid fogade författningsförslag har, efter remiss, yttranden avgivits av hovrätten över Skåne och Blekinge, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län,

¹ Sakkunniga har varit vattenrättsdomaren G. U. Schirén, ordförande, professorn K. G. L. Hjelm, överlantmätaren J. H. Johansson, tf. byråchefen L. G. Kalderén, byrådirektören G.-O. Svengren samt agronomen S. G. Zachrisson. De sakkunniga har biträts av särskilt tillkallad expert professorn F. G. Larsson.

1954 års fastighetsbildningskommitté, besvärssakkunniga, Riksförbundet Landsbygdens folk (*RLF*), Svenska stadsförbundet och Sveriges lantbruksförbund. Vid lantmåteristyrelsens yttrande har fogats utlåtanden från flertalet överlantmätare. Länsstyrelsen i Malmöhus län har överlämnat utlåtande av lantbruksnämnden i länet, varjämte länsstyrelserna i Västmanlands och Västerbottens län bifogat utlåtanden av vederbörande vägförvaltningar och överlantmätare.

Sedan de i promemorian behandlade frågorna varit föremål för ytterligare beredning inom kommunikationsdepartementet, anhåller jag att nu få upptaga desamma.

Gällande bestämmelser

Grundläggande bestämmelser om det allmänna vägväsendet är meddelade i *lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar* (i det följande kallad *AVL*; ang. ändringar se SFS 1947: 386, 1952: 236, 1960: 375). En del detaljföreskrifter har fått sin plats i *vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437; i det följande kallad VS; ang. ändringar se SFS 1947: 392, 1952: 238, 1954: 530, 1957: 91, 1960: 376)*.

Innan allmän väg bygges, skall arbetsplan upprättas och, efter utställande för granskning, fastställas (15 § AVL). Arbetsplan upprättas genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens eller vägförvaltningens försorg (16 § VS). Därvid skall bl. a. iakttagas att vägen med avseende å sträckning och byggnadssätt utföres så, att kostnaderna för densamma och för eventuell framtida förbättring i görligaste mån begränsas samt att onödigt intrång för fastighet och ur fastighetsbildningssynpunkt olämplig sträckning undvikas (15 § VS). Samråd beträffande vägens sträckning och vägförslagets utformning i övrigt skall i förekommande fall ske med bl. a. överlantmätaren (17 § VS). Tillfälle skall beredas fastighetsägarna att närvara vid terrängundersökning och därvid framföra sina synpunkter, och bestämmelser finns meddelade om kallelse till sådan undersökning (18 § VS). Upprättad arbetsplan skall i regel överlämnas till länsstyrelsen, där den hålles tillgänglig för granskning och där anmärkningar inom viss tid skall framställas (19 och 20 §§ VS). Sedan planen slutbehandlats av länsstyrelsen, insändes den jämte inkomna yttranden och länsstyrelsens eget utlåtande till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (22 § VS), som antingen själv meddelar beslut om fastställelse eller — i vissa angivna fall — hänskjuter frågan till Kungl. Maj:t (14 och 15 §§ AVL). Beslut om fastställelse skall delges bl. a. överlantmätaren samt kungöras (25 § VS). Närmare anvisningar om upprättande av arbetsplan kan vid behov meddelas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (27 § VS). — Nu redovisade bestämmelser avser de fall då kronan är väghållare. Beträffande städer och stadsliknande samhällen, som själva är väghållare, gäller att arbetsplan i regel skall upprättas genom stadens resp. samhällets försorg i enlighet med anvisningar som

meddelas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. De nyss refererade bestämmelserna är dock i huvudsak tillämpliga även beträffande sådan plan (38 och 40 §§ VS).

Lagakraftgående beslut om fastställelse av arbetsplan har bl. a. den rättsverkan att ägare av berörd fastighet är skyldig att med nyttjanderätt, s. k. vägrätt, upplåta för vägen erforderlig mark (18 § AVL). För markupplåtelsen och för annat intrång som orsakas av vägens byggande eller begagnande är fastighetens ägare berättigad till ersättning, och samma rätt till ersättning för intrång tillkommer innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt i avseende å fastigheten, som upplåtits innan marken togs i anspråk. Om vägens framdragande jämväl medför nytta för fastigheten eller för särskild rätt i avseende å denna, skall ersättningen jämkas med hänsyn härtill (19 § AVL). — Där ej överenskommelse träffats om ersättning i anledning av upplåtelse av mark för allmän väg, skall den, som vill framställa ersättningsanspråk, instämma sin talan till ägodelningsrätten i den ort, där fastigheten ligger. Vaghållaren står också öppet att få frågan om ersättning prövad av ägodelningsrätten. Vaghållaren är pliktig vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såvitt ej ägodelningsrätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna (23 § AVL).

Fastighetsreglering för att minska intrång genom vägs anläggande

Kommittén

Inledningsvis har kommittén framhållit, att byggande av väg ofta medför att delar av fastighet blir avskilda från fastigheten i övrigt. Sådan splittring av en fastighets ägor är självfallet ägnad att försvåra fastighetens brukande. Särskilt allvarligt kan intrånget bli vid anläggande av motorvägar eller andra större trafikleder, där av säkerhetsskäl överfarter ej kan tillåtas. För intrång av denna art är markägaren visserligen berättigad till ersättning. Den från såväl allmän som enskild synpunkt olämpliga ägosplittringen kommer dock i allmänhet att kvarstå, även om intrånget skulle kunna helt eller delvis avhjälpas genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsindelningen. Eftersom initiativ till ägoutbyte endast kan tagas av vederbörande markägare, har vaghållaren icke någon rättslig möjlighet att få till stånd erforderlig lantmåteriförrättning, såvida han ej i undantagsfall är ägare till någon av företaget berörd fastighet. Erfarenheten har visat, att markägarna av hänsyn till reaktionen bland grannarna eller av andra skäl ogärna vill ansöka om förrättning. Det har därför enligt kommittén länge framstått som önskvärt att få till stånd en sådan ordning att intrång genom väganläggningar i ökad utsträckning botas genom ändringar i fastighetsindelningen.

I betänkandet har framhållits, att förslag tidigare vid olika tillfällen framförts till åtgärder i syfte att minska nu påtalade olägenheter. Sålunda

har de år 1945 tillkallade vägmarsersättningsakkunniga i sitt år 1948 avgivna betänkande anlagt vissa synpunkter på frågan och framfört önskemål om lagstiftningsåtgärder. Några av önskemålen har förverkligats genom ändringar i jorddelningslagen, vilka trätt i kraft år 1951, men i förevarande hänseende har uttalandena hittills icke lett till resultat. — Vidare har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen år 1955 gjort en framställning till Kungl. Maj:t, däri styrelsen såsom sin mening framhållit, att bestämmelserna i AVL om intrångsersättning borde jämkas så, att det för jordägarna komme att framstå som ett omedelbart ekonomiskt intresse att ta erforderliga initiativ till ägoutbyten. I detta syfte syntes bl. a. ersättningsbestämmelserna i 19 § AVL böra ändras. Sistberörda framställning har — enligt vad kommittén framhållit — efter remissförfarande överlämnats till 1954 års fastighetsbildningskommitté för att tagas under övervägande vid fullgörande av dess uppdrag.

Enligt vägmarsersättningskommittén har vägmyndigheterna på senare år lyckats att i samarbete med den lokala lantmäteriorganisationen i några fall genomföra delvis omfattande ägoutbyten i samband med byggande av motorväg. Kommittén har emellertid framhållit, att sådana regleringar kan genomföras endast under gynnsamma omständigheter och att en fullständig lösning av problemet icke kan åstadkommas annat än genom lagstiftning.

Den lösning, som i första hand erbjuder sig, är enligt kommittén att väghållaren erhåller rätt att ta initiativ till ägoutbytesförrättning. Frågan härom bör emellertid sättas in i ett större sammanhang och bör lämpligen ankomma på 1954 års fastighetsbildningskommitté. Vägmarsersättningskommittén har därför icke närmare inlåtit sig på hithörande spörsmål utan begränsat sig till sådana frågeställningar, som sammanhänger med värdering av intrång vid byggande av väg. Undersökningen har härigenom kommit att väsentligen inriktas på frågan om rätt till ersättning för intrång, som kan upphävas eller minskas genom fastighetsreglering.

Kommittén har framhållit, att den som tillfogas en skada, för vilken någon annan är ansvarig, enligt allmänna rättsgrundsatser är skyldig att i rimlig utsträckning själv vara verksam för att mildra verkningarna av skadan och att denna princip är tillämplig även inom expropriationsrätten. Beträffande skada av väganläggning torde detta få anses innebära att ersättningsgillt intrång ej föreligger, om skadan kan avhjälpas genom ändring i fastighetsindelningen och sådan åtgärd icke medför några kostnader eller olägenheter av betydelse för fastighetsägaren. Kommittén har ansett nämnda rättsgrundsats vara så betydelsefull, att den bör komma till uttryck i lagtexten, samt har föreslagit, att till ersättningsbestämmelsen i 19 § AVL fogas ett nytt stadgande av innebörd att ersättning ej skall utgå för intrång, som utan olägenhet av betydelse för ägaren kan avhjälpas genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsindelningen.

Beträffande innebörden och den närmare utformningen av den sålunda

föreslagna bestämmelsen har kommittén anfört att uttrycket »utan olägenhet av betydelse» bl. a. torde utmärka att markägaren icke skall belastas med förrättningskostnader. Vidare har framhållits att enligt AVL:s terminologi även själva markupplåtelsen räknas som intrång. Den nya bestämmelsen bör dock utformas så, att den omfattar endast intrång av annan art än det som markens avstående innebär. Visserligen kan enligt kommittén goda skäl åberopas för en sådan utformning av ersättningsregeln att markägaren ej heller får gottgörelse för markförlusten, om denna kan kompenseras genom tillskott av jord i samband med fastighetsreglering. Emellertid skulle en regel med sist omförmålt innehåll komma att beröra allmänna ersättningsprinciper av stor betydelse. Kommittén har därför ansett, att principen ej bör genomföras i detta sammanhang, i all synnerhet som kommitténs förslag i denna del är tänkt som ett provisorium. Den av kommittén föreslagna nya bestämmelsen bör vidare gälla endast beträffande intrång å själva fastigheten och alltså icke beträffande intrång av personlig art. — Eftersom arrendatorer och andra innehavare av särskilda rättigheter till fastighet saknar initiativrätt till lantmäteriförrättning, blir det föreslagna stadgandet utan betydelse för deras del.

Mot utredningens förslag i nu förevarande del har reservation anmälts av tre ledamöter (Hjelm, Johansson, Kalderén), vilka med ingående motivering förklarar sig anse, att den av kommittén föreslagna regeln bör gälla även ersättning för markupplåtelse och alltså icke blott — såsom kommittén föreslagit — beträffande övriga former av intrång.

I anslutning till det nu omnämnda förslaget om ändring av 19 § AVL har kommittén också gjort vissa uttalanden om skyldighet för väghållare m. fl. att utreda möjligheterna att minska intrång genom fastighetsreglerande åtgärder. Därvid har framhållits, att stadgandets användande ibland begränsas genom oöverkomliga bevissvårigheter. Bedömandet skulle underlättas om i samband med planeringsarbetet för väganläggningen förslag utarbetades till ägoutbyten och andra ändringar i fastighetsindelningen. Ett sådant förslag skulle enligt utredningens åsikt bli av värde icke bara som utredningsmaterial i ersättningsfrågan utan även vid överläggningar med markägarna.

Enligt kommitténs uppfattning bör dessa synpunkter komma till uttryck i VS genom att däri införes bestämmelser om skyldighet för vägmyndigheterna att vara verksamma för att intrång så långt möjligt avhjälpes genom ägoutbyten eller andra ändringar i fastighetsindelningen. Bestämmelserna bör gå ut på att förslag till fastighetsreglering skall upprättas och diskuteras med markägarna. Vem som skall upprätta förslaget torde ej behöva närmare regleras. Det torde få ankomma på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen att i samråd utfärda närmare anvisningar. En betydelsefull fråga, som bör regleras i anvisningarna, avser samarbetet mellan de lokala myndigheterna, särskilt vägförvaltningen, lantmäteriorganisationen och lantbruksnämnden, vid förslagets upprättande.

Kommittén har föreslagit, att de av denna förordade nya bestämmelserna i VS sammanföres i en ny paragraf, betecknad 27 a §, under den likaledes nya rubriken »Om upprättande av förslag till fastighetsreglering». De får sålunda sin plats i det avsnitt av stadgan, som rör förhållandena på landsbygden. Eftersom det även då stad eller stadsliknande samhälle är väghållare undantagsvis kan vara befogat att upprätta förslag till fastighetsreglering, har vidare föreslagits att i 38 § skall för dylika fall upptagas en bestämmelse, innefattande hänvisning till 27 a §.

I anslutning till nu berörda spörsmål har kommittén också berört frågan om väg- och vattenbyggnadsstyrelsens befogenhet att avyttra fast egendom, som står under styrelsens förvaltning. Härvid har framhållits, att styrelsen f. n. enligt kungl. brev den 22 april 1960 äger försälja fastigheter, vilkas taxeringsvärde eller, om taxeringsvärde icke är åsatt, vid särskild uppskattning utrönta saluvärde icke överstiger 30 000 kronor. Då fråga uppkommer om försäljning av jordbruksfastighet skall styrelsen höra lantbruksnämnden. Beträffande fastighet med högre värde än nyss sagts äger Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande besluta om försäljning, såframt värdet uppgår till högst 70 000 kronor. Samma regler som för försäljning gäller för byte av fast egendom.

Enligt kommittén har erfarenheten visat att vägmyndigheterna lättare får till stånd ägoutbyten, om man förfogar över mark, som kan erbjudas sakägarna såsom tillskottsjord. Som en komplettering till tidigare förordade åtgärder har kommittén därför föreslagit att värdegränsen för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens bemyndigande att avyttra fast egendom höjes med avseende å sådana fall, då avyttring sker i samband med fastighetsreglering. Eventuellt kan enligt kommitténs mening frågan ordnas på liknande sätt som i fråga om domänstyrelsens rätt att företaga markbyte inom ramen för jordbrukets yttre rationalisering, d. v. s. genom bemyndigande att utan värdebegränsning ingå s. k. avtalsbyten av mark på villkor att lantbruksnämnden och fastighetsbildningsmyndigheten tillstyrkt bytet.

Remissyttrandena

Beträffande frågan om rätt till ersättning för intrång, som kan upphävas eller minskas genom fastighetsreglering, har meningarna varit delade i remissyttrandena. Utredningens förslag, att rätten till ersättning bör i viss omfattning göras beroende av att framställning om fastighetsreglering kommer till stånd har visserligen i princip biträtts i de flesta av yttrandena, merendels dock i den form, som förordats av reservanterna inom utredningen. Flera av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna har emellertid bestämt motsatt sig förslaget.

Bland dem, som intagit en i huvudsak positiv ståndpunkt till utredningens förslag, är att nämna väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, samtliga hörda länsstyrelser, flertalet överlantmätare och Sveriges lantbruksförbund. Av dessa har dock samtliga utom länsstyrelserna i Västman-

lands och Västerbottens län samt lantbruksförbundet biträtt den mening beträffande förslaget utformning, som uttalats av reservanterna inom utredningen. Svenska stadsförbundet, som också anslutit sig till reservanterna, har beträffande själva principfrågan framhållit, att förslagen synes ha avfattats främst med tanke på landsbygdsförhållanden och att systemet med fastighetsreglering bör tillämpas med viss försiktighet när det gäller städerna, bl. a. därför att man icke får se enbart till dagens läge utan även bör, där så är möjligt, ta hänsyn till framtida planläggning.

En mera betänksam inställning kommer till uttryck i yttrandet från 1954 års fastighetsbildningskommitté. Kommittén har ifrågasatt, om den föreslagna ersättningsregeln — vilken ju ej uttrycker någon ny norm för ersättningens bestämmande utan blott innebär att en redan gällande rättsgrundsats kommer till uttryck i lagtexten — verkligen får någon praktisk betydelse och om den tänkta lagändringen därför är motiverad. Det förhållandet att domstolarna hittills vid utdömandet av ersättning för intrång i endast ringa omfattning beaktat möjligheterna att genom ägoutbyte avhjälpa intrånget beror måhända främst på utredningssvårigheter och icke så mycket på att tillämpning av den ifrågavarande rättsgrundsatsen underlåtit. — Beträffande utformningen av ett eventuellt stadgande i ämnet har fastighetsbildningskommittén framhållit, att det med hänsyn till pågående översyn av fastighetsbildningslagstiftningen är önskvärt att undvika termen ägoutbyte. Stadgandet torde bli tillräckligt tydligt, även om däri endast talas om ändring i fastighetsindelningen.

Lantmäteristyrelsen har betonat, att den väsentligaste frågan i sammanhanget icke är den större eller mindre ersättning som bestämmes för uppkommande skador utan den positiva uppgiften att begränsa och läka skadorna. — I enkla fall kan kanske ägodelningsrätten utan närmare utredning finna, att ett uppkommet intrång kan förebyggas genom ägoutbyte, och bestämma ersättningen med hänsyn härtill. I mera komplicerade fall kan däremot bestämmandet av intrångsersättningen icke utan risk för rättsförluster grundas på en plan för ägoutbyten och andra ändringar i fastighetsindelningen, såvida icke denna plan utgör resultatet av en rättslig prövning i vederbörlig ordning inom en förrättnings ram. Styrelsen har med hänsyn härtill skisserat ett förslag av innebörd i huvudsak att vederbörande markägare vid behov hänvisas att ansöka om lantmäteriförrättning samt att ersättningsfrågan förklaras vilande i avbidan på genomförandet av förrättningen.

RLF har som sin mening uttalat, att flertalet jordbrukare är intresserade av att få tillskottsjord såsom ersättning för jord, vilken tages i anspråk vid vägbygge, men att en bestämmelse som — i enlighet med reservanternas förslag — innebär skyldighet för fastighetsägare att mottaga ersättningsjord innebär en fullständig ändring av hittills rådande förhållanden och ett tvång av sådan art, som förbundet icke kan tillstyrka.

Den av remissmyndigheterna, som ställt sig mest avvisande till kommitténs förslag, är hovrätten över Skåne och Blekinge. Enligt hovrättens me-

ning är det endast med stöd av uttrycklig lagregel möjligt att nedsätta fastighetsägarens ersättning för intrång under hänvisning till att skadan kan avhjälpas genom ändring i fastighetsindelningen. Det kan knappast heller antagas att den nya lagregeln i något större antal fall framkallar uppgörelser som eljest icke skulle ha kommit till stånd. Vidare är det enligt hovrätten en brist i förslaget att ägodelningsrätten skall ta ställning till möjligheten att genomföra ett ägouthbyte eller annan ändring i fastighetsindelningen, de olägenheter som kan följa därav samt kostnaderna för genomförandet, utan att kunna lägga en i laga ordning genomförd förrättning till grund för sitt bedömande. Denna brist botas icke genom att det föreligger ett enligt den föreslagna 27 a § VS upprättat förslag. Resultatet blir att ägodelningsrätten nödgas fatta sitt beslut på synnerligen osäkra förutsättningar och kan bli nödsakad att i senare mål om fastställelse av lantmäteriförrättningen revidera sin uppfattning i ersättningsmålet. Enligt hovrättens mening innebär kommitténs förslag en så bakvänd ordning för frågornas handläggning att det torde vara uteslutet att genomföra förslaget. Utredningen visar att frågan icke kan lösas på annat sätt än att vägghållaren erhåller rätt att begära lantmäteriförrättning för att pröva och genomföra sådana ägobyten och andra ändringar i fastighetsindelningen, som blir nödvändiga till följd av vägens byggande. Det kan väl anföras vissa skäl för att man bör avvakta den pågående revisionen av fastighetsbildningslagstiftningen. Men då det ännu icke föreligger något förslag till ny lagstiftning på detta område, kan det å andra sidan icke vara något hinder att frågan löses särskilt beträffande vägbyggen. Det får sedan ankomma på fastighetsbildningskommittén att inarbeta denna lösning i en generell lagstiftning.

Den av hovrätten uttalade meningen att den bästa lösningen vore en ändring i fastighetsbildningslagstiftningen av innebörd att vägghållaren finge förrättningsvitsord till förrättning för fastighetsbildning har också framförts av flera bland de myndigheter och sammanslutningar, som i princip ställt sig positiva till utredningens förslag, bl. a. av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus och Västmanlands län samt ett flertal överlantmätare.*

Även beträffande kommitténs förslag till bestämmelser om skyldighet för vägghållare m. fl. att utreda möjligheterna att minska intrång genom fastighetsreglerande åtgärder har meningarna varit delade i remissyttrandena.

Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *länsstyrelserna i Malmöhus, Västmanlands och Kopparbergs län.*

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har också förklarat sig vara positivt inställd till förslaget. I anslutning härtill har styrelsen betonat vikten av att lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen förses med tillräcklig arbetskraft för de arbetsuppgifter, som enligt förslaget ankommer på dem. Med avseende å detaljutformningen av förslaget har styrelsen — med hän-

syn till att det här gäller en författning avseende vägväsendet — ansett det naturligt att styrelsen får bära huvudansvaret för utfärdandet av detalj-anvisningar samt har hemställt, att förslagets lydelse måtte ändras så, att anvisningarna skall utfärdas icke av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen i samråd utan av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efter samråd med de övriga styrelserna.

Lantbruksstyrelsen har betonat, att rationaliseringsåtgärderna ibland bör gå längre än som motiveras av syftet att disponera marken för intrångsersättningsändamål. Visserligen torde en användning av mark för dylikt ändamål ofta sammanfalla med strävandena till en lämplig yttre rationalisering i området, men detta är dock icke alltid fallet. Det kan exempelvis tänkas, att marken hellre bör användas för komplettering av ett ofullständigt jordbruk, som länge väntat på gynnsamt belägen tillskottsjord. Den plan, som utarbetas till stöd för ägodelningsrättens bedömande av intrångsersättningsfrågorna, bör i enlighet härmed endast upptaga sådana byten som låter sig väl förena med en lämplig planläggning av den yttre rationaliseringen. Den föreslagna nya bestämmelsen i VS bör omformuleras med hänsyn härtill.

Lantmäteristyrelsen har sagt sig vara av den uppfattningen, att en aktiv verksamhet från det allmännas sida är ett verksamt medel då det gäller att få till stånd de erforderliga fastighetsbildningsförrättningarna och att det är ytterst angeläget att samarbete mellan vägghållaren och lantmäteriet kommer till stånd på ett tidigt stadium av vägplaneringsarbetet. Samarbetet, som redan nu fortlöper på ett lämpligt sätt, torde kunna konfirmeras genom anvisningar och råd från de berörda ämbetsverken. Men hänsyn bl. a. härtill har lantmäteristyrelsen avstyrkt den föreslagna 27 a § och ändringen av 38 § i VS. — 1954 års *fastighetsbildningskommitté* har uttalat samma mening samt förklarat sig anse, att det måhända är mindre lämpligt om den blivande förrättningsmannen upprättar ett formligt förslag till fastighetsreglering, eftersom detta lätt fattas så, som om han på förhand bundit sig för en viss lösning.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har framhållit att en fullständig utredning jämte erforderliga överenskommelser och frågans behandling vid ägodelningsrätt tar lång tid i anspråk. För bedömande av vilken vägsträckning som i det aktuella fallet bör ifrågakomma måste man därför i realiteten nöja sig med den utredning som kan tillhandahållas av lantmäteriet. Det kan ifrågasättas huruvida det härför är nödvändigt med den föreslagna 27 a § i VS.

Förslaget rörande utvidgning av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens befogenhet att avyttra fast egendom har genomgående tillstyrkts av dem, som yttrat sig beträffande denna fråga. *Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* har ansett det i hög grad önskvärt att förslaget genomföres, eftersom ett vidgat bemyndigande skulle väsentligt underlätta genomförande av ägoutbyten. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* har i anslut-

ning till förslaget framhållit önskvärdheten av att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen eller lantbruksnämnden dessutom får bemyndigande att redan innan fastställd arbetsplan föreligger inköpa fastigheter som salubjudes och som kan beräknas bli nyckelfastigheter vid kommande ägoutbyte.

Kvittning av intrång mot nytta

Viss framställning av riksdagen

I en vid 1955 års riksdag väckt motion (II: 208) anhölls, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning av frågan om möjlighet för markägare att utan avdrag för båtnad enligt 19 § AVL erhålla full ersättning för det intrång utläggandet av allmän väg åsamkar denne.

Motionen behandlades av tredje lagutskottet, som i avgivet utlåtande (nr 31) anförde bl. a. följande:

Ersättningsregeln i 19 § AVL kan leda till resultat, som ter sig anmärkningsvärda. Ofta innebär byggandet av en väg nytta icke endast för den eller de fastigheter, över vilka vägen framdrages, utan även för närliggande fastigheter. Denna nytta medför en motsvarande minskning av ersättningen för markupplåtelsen och annat intrång i fråga om de förstnämnda fastigheterna. Däremot behöver ej ägarna av övriga fastigheter i någon form ersätta den nytta de får av vägen. Ett sådant resultat måste framstå som mindre tillfredsställande ur rättvisesynpunkt. Å andra sidan torde nyttan i många, kanske i de flesta fall, vara störst för den eller de fastigheter, över vilka vägen framdrages. Detta gäller särskilt vid nyanläggning av väg. Den av motionärerna antydda lösningen av problemet, nämligen att helt slopa regeln om avräkning för den nytta vägen medför, synes därför icke kunna förordas. Härtill kommer att en sådan ändring skulle påkalla översyn jämväl av annan i förevarande avseende besläktad lagstiftning, där nyttan beaktas, exempelvis expropriationslagen och byggnadslagen. Starkare skäl synes då tala för den ändring av mera begränsad räckvidd, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslår, nämligen att ge regeln i allmänna väglagen om avräkning för nyttan samma innehåll som motsvarande bestämmelse i expropriationslagen. Enligt 9 § i sistnämnda lag skall, då en del av en fastighet exproprieras, ersättning för skada eller intrång å den återstående delen erläggas endast i den mån skadan eller intrånget överstiger den nytta som kan uppkomma. Däremot får nyttan ej föranleda avdrag å löseskillingen för själva den exproprierade marken. Situationen vid upplåtelse av vägrätt synes så pass likartad med expropriation enligt expropriationslagen, att det förefaller naturligt att ersättningsreglerna i princip erhåller samma innehåll.

I enlighet med det anförda hemställde utskottet, att riksdagen måtte anhänga att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en översyn av 19 § AVL i syfte att bringa regeln om avräkning för uppkommen nytta i närmare överensstämmelse med motsvarande stadgande i expropriationslagen. Denna hemställan bifölls av riksdagen, vars beslut anmäldes i förutberörda skrivelse den 7 december 1955, nr 374.

Kommittén

Till en början har kommittén framhållit, att enligt jämningsregeln i 19 § sista stycket AVL den båtnad som viss fastighet har av framdragandet utav en allmän väg skall avräknas från ersättning som tillkommer samma fastighet i anledning av upplåtelse av mark till vägen och detta oavsett om ersättningen hänför sig till själva markupplåtelsen eller avser annat intrång å fastigheten till följd av företaget.

Till jämförelse med AVL har kommittén åberopat vissa stadganden i expropriationslagen, byggnadslagen och vattenlagen. Härvid har framhållits, att i 9 § expropriationslagen accepterats principen om kvittning av nytta mot skada men att löseskillingen för den avstådda marken icke får tagas i anspråk för kvittning. Byggnadslagen innehåller — enligt vad kommittén framhållit — icke något allmänt stadgande om skyldighet att avräkna nytta mot skada men innehåller däremot ett flertal bestämmelser (56—73 och 113 §§) om skyldighet för fastighetsägare att gottgöra det allmänna den nytta i form av värdestegring på marken, som genomförandet av stadsplan bereder honom. Ej heller vattenlagen innehåller någon uttrycklig bestämmelse om kvittning av nytta mot skada vare sig vid prövning av vattenbyggnadsföretags tillåtlighet eller vid bestämmandet av skadeersättningar, men i förarbetena har förutsatts att kvittning i viss omfattning skall kunna ske, i varje fall då företaget medför nytta och skada för samma jord och möjligen även då skada åsamkas ett jordområde och gagn beredes ett annat område inom samma fastighet. Någon begränsning av kvittningens omfattning så att — på motsvarande sätt som enligt 9 § expropriationslagen — den på själva marken belöpande ersättningen privilegieras torde icke tillämpas inom vattenrättsskipningen.

I och för sig ligger det enligt kommittén icke något för rättskänslan stötande i att den nytta, som en markägare får av ett vägföretag, går i avräkning mot den ersättning, som tillkommer honom på grund av samma företag. I synnerhet när fråga är om nyanläggning av väg kan nyttan bli avsevärd för fastighetsägaren, ofta kanske t. o. m. mångdubbelt större än det intrång som åsamkas honom. Icke sällan upplåtes därför också mark för allmän väg utan att någon ersättning betingas. Särskilt är detta fallet vid anläggande av ödebygdsvägar. Omläggning av befintliga vägar medför däremot icke samma påtagliga båtnad som nyanläggningar inom förut väglösa områden. Vidare är det uppenbart att tillkomsten av motorvägar och andra stora trafikleder, där överfarter och väganslutningar måste inskränkas till minsta möjliga, sällan medför några särskilda fördelar för de enskilda fastigheter som är belägna utmed desamma. Vidare kommer frågan i ett annat läge om man icke inskränker bedömningen till förhållandet mellan väghållaren och markägaren. Nyttan av en väganläggning kan ju uppkomma även för andra fastigheter än dem, som avstått mark för vägen. Ibland kan förstnämnda fastigheter t. o. m. ha större båtnad av företaget. Någon skyldighet för fastighet, som icke upplåter mark för vägen, att betala för den nytta

fastigheten kan ha av företaget föreligger icke. Detta kan leda till ur rättvisesynpunkt otillfredsställande följder. Likaså är det otillfredsställande att i princip likartade problem regleras på olika sätt inom närbesläktade rättsområden.

Efter dessa allmänna uttalanden har kommittén upptagit och granskat olika teoretiskt tänkbara alternativ att lösa frågan om avräkning av nytta mot skada vid beräkning av ersättning för skada genom vägföretag.

Ett alternativ är, enligt vad kommittén framhållit, att den eftersträlvade likformigheten olika markägare emellan åstadkommes icke genom att kvittningsmöjligheterna begränsas utan genom att skyldigheten att betala för uppkommen båtnad utsträcker till även andra fastigheter än dem, från vilka mark för vägen tages i anspråk. En sådan utvidgning av markägarnas betalningsskyldighet skulle icke vara unik inom lagstiftningen; bl. a. innebär bestämmelserna i byggnadslagen en reglering efter dessa linjer. Spörsmålet om en utvidgning av markägarnas skyldighet att betala för båtnad av vägföretag sammanhänger emellertid med det vittomfattande problemet rörande s. k. oförtjänt jordvärdestegring, och det bör icke komma i fråga att på förevarande begränsade område genomföra en reglering med så omfattande principiella konsekvenser.

En annan av kommittén diskuterad möjlighet är att helt slopa regeln om avräkning för den nytta en väganläggning medför. Detta alternativ har emellertid tredje lagutskottet för sin del avvisat, och kommittén har intagit samma ståndpunkt.

En tredje möjlighet är att utforma en jämningsregel, som går ut på att avvägning skall ske med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Eftersom en dylik kvittningsregel lider av den betydande olägenheten att ge föga ledning för parterna vid underhandlingar dem emellan och kan föranleda en ökning av antalet fall som går till domstolsprövning, har emellertid kommittén ansett att icke heller den nu angivna lösningen bör förordas.

Till sist har kommittén gått in på det förslag till lösning av frågan, som riksdagen i sin skrivelse den 7 december 1955 närmast uttalat sig för, nämligen att reglerna i AVL bringas i närmare överensstämmelse med motsvarande stadgande i expropriationslagen.

Härvid har kommittén genomgått motiven till den nuvarande bestämmelsen i 19 § AVL och motsvarande äldre bestämmelse i 1930 års lag om vägrätt. På grundval av undersökningen har kommittén som ett allmänt omdöme uttalat, att den nuvarande kvittningsregelns tillkomsthistoria icke lämnar något stöd för att bibehålla en från expropriationslagens motsvarande bestämmelse avvikande reglering. Däremot har kommittén åberopat vissa uttalanden, som gjordes i samband med tillkomsten av expropriationslagen. Enligt dessa uttalanden borde jordägarens anspråk på full betalning för den jord, som frånhändes honom, få anses vila på en fastare grundval än de alltid i viss mån osäkra ömsesidiga fordringsanspråk, som byggdes på beräkningen om framtida skada eller vinst, vilket borde leda till att de senare anspråken såsom i alla hänseenden likställda med fog kunde

kvittas mot varandra under det att de förra under alla förhållanden borde tillgodoses utan avkortning. Detta skäl för utformning av jämningsprincipen kan enligt kommittén med samma fog åberopas då fråga är om ersättning enligt AVL, oberoende av att marken icke avstås med äganderätt.

För att få en uppfattning huruvida en inskränkning av kvittningsmöjligheterna enligt 19 § AVL kan medföra ekonomiska konsekvenser för det allmänna har kommittén införskaffat yttranden från landets samtliga vägförvaltningar. Något siffermässigt exakt besked har därvid icke kunnat erhållas. Yttrandena ger emellertid vid handen att kvittning icke förekommer i större utsträckning. Sammanfattningsvis har kommittén som sin mening uttalat, att det införskaffade materialet ger fog för slutsatsen att en jämkning av 19 § AVL av ifrågasatt innebörd icke kommer att för det allmänna medföra några ekonomiska verkningar av större omfattning.

Kommittén har avslutningsvis också diskuterat frågan, om den ifrågasatta jämkningen av 19 § kan medföra konsekvenser för lagstiftningen i övrigt, samt har därvid kommit till den uppfattningen, att en jämkning av lagrummet med det begränsade syftet att bringa stadgandet i närmare överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i expropriationslagen knappast väcker några principiella betänkligheter av betydelse. I detta sammanhang har utredningen bl. a. åberopat ett uttalande av tredje lagutskottet vid 1954 års höstriksdag (utlåtande nr 32). Utskottet, som i uttalandet avstyrkte en väckt motion om allmän överarbetning av gällande ersättningsbestämmelser, framhöll därvid att, om det i särskilda fall kunde ifrågasättas, huruvida ersättningsreglerna i en viss lagstiftning stode i god samklang med motsvarande regler i annan lagstiftning, där problemen tedde sig någorlunda likartade, en viss översyn borde komma till stånd, och att ersättningsreglerna på så sätt kunde i mån av behov successivt genomgås.

Kommittén har med hänsyn till det anförda förordat att den av riksdagen ifrågasatta ändringen av 19 § AVL kommer till stånd. Vid stadgandets formulering bör enligt kommitténs mening beaktas skillnaden mellan sådant intrång, som drabbar »restfastighet» i form av försvårade brukningsförhållanden, överflödigt byggnadsbestånd o. d., och sådana olägenheter, som vållas fastighetsägaren personligen. Kvittningsregeln bör begränsas att avse det fall att nyttan och skadan uppkommer för »restfastigheten», och uppkommande värdeökning bör alltså icke få avräknas på ägarens personliga ersättning.

I anledning av vad som sålunda anförts har kommittén upprättat och vid sin promemoria fogat förslag till ändrad lydelse av 19 § tredje stycket AVL.

Remissyttrandena

Utredningens förslag i nu förevarande fråga har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i flertalet yttranden. Ett undantag utgör emellertid yttrandet från *hovrätten över Skåne och Blekinge*, som anförte följande:

Enligt hovrättens mening är det ur allmänna synpunkter skäligt att det intrång som ett vägföretag innebär för viss fastighet får kvittas mot den

nytta företaget medför för fastigheten. Ersättningsreglerna i 19 § AVL synes därför ha ett riktigt innehåll i detta hänseende.

Motivet till att kommittén likväl föreslår en ändring av dessa regler är att även andra fastigheter än de som beröres av företaget kan ha nytta av detta och att ägaren till sådan fastighet icke kan åläggas att bidra till företaget.

Såsom kommittén framhållit sammanhänger dock denna fråga med det vittomfattande problemet om indragning av oförtjänt jordvärdestegring till stat eller kommun. Det har trots omfattande utredningar hittills icke lyckats att åstadkomma en lösning av detta problem.

Av promemorian framgår emellertid att vid vägföretag kvittning icke förekommer i större utsträckning. De av kommittén såsom motiv till lagändringen åberopade rättvisesynpunkterna synes därför icke kunna tillmätas en sådan betydelse att de i övrigt lämpliga ersättningsreglerna i 19 § AVL bör ändras. Den omständigheten att expropriationslagen har annat innehåll utgör icke heller tillräckligt skäl för sådan ändring.

Hovrätten avstyrker därför kommitténs förslag i denna del.

Väckande av talan och ersättning för kostnader i vägrättsmål

Kommittén

I anledning av den inledningsvis omnämnda, den 4 januari 1957 dagtecknade framställningen av RLF om vissa ändringar i AVL har kommittén till behandling upptagit ytterligare två spörsmål, nämligen *dels* huruvida det bör generellt åläggas väghållaren att ta initiativ till rättslig prövning av frågor om ersättning i samband med vägrättsupplåtelse och *dels* huruvida markägares rätt till ersättning för rättegångskostnader bör utvidgas att avse utgifter som tillskyndats honom innan stämning utfärdats.

Beträffande frågan, vem som skall ta initiativ till rättegång rörande ersättningsfrågor, har kommittén konstaterat, att den nuvarande regeln, enligt vilken det regelmässigt ankommer på den, som fordrar ersättning, att göra ansökning om stämning, gällde redan enligt 1930 års vägrättslag men i nämnda lag var kombinerad med en regel om kort preskriptionstid för framställande av ersättningsanspråk, vilken icke fått någon motsvarighet i AVL. Kommittén har redovisat de bestämmelser, som i ämnet gäller på andra närstående rättsområden, samt har framhållit, att det enligt flera expropriationsrättsliga författningar, bl. a. expropriationslagen, vattenlagen och lagen om enskilda vägar, ankommer på den som tar marken i anspråk att föranstalta om rättslig prövning av ersättningsanspråken. Däremot är frågan i vissa andra författningar, exempelvis byggnadslagen, strandlagen, naturskyddslagen och fornminneslagen, reglerad på ungefär samma sätt som i AVL.

Vid övervägandet av frågan om ändring av AVL:s regler måste man enligt kommitténs mening beakta, att det största antalet ersättningsfall i samband med vägrättsupplåtelse är av bagatellartad karaktär och att ersättningsfrågorna till alldes övervägande del löses genom godvilliga uppgörelser. Enligt uppgifter, som kommittén införskaffat från vägförvaltningarna i Stockholms, Kristianstads, Örebro och Västernorrlands län, har av 658

ersättningsfall 92,5 % reglerats genom godvillig uppgörelse mellan parterna, varav 82,5 % under samma år som upplåtelsen skedde och 10 % senare. Domstolsprövning har påkallats endast i 1 % av fallen. Ersättningssumman har understigit 1 000 kronor i 67 % av de 609 fall, då uppgörelse träffats. Det kan enligt kommittén icke bortses från att, om väghållaren ålägges att vid tvist föranstalta om rättslig prövning av ersättningsfrågor, markägarna kan bli mer obenägna för godvilliga uppgörelser. En kompromisslösning av innebörd att väghållaren får initiativskyldighet utom i bagatellfall skulle i vissa lägen inbjuda till över- respektive underbud vid parternas förhandlingar eller — om regeln utformas utan angivande av bestämd värdegräns — ge upphov till ytterligare tvister. Den nuvarande ordningen synes enligt kommittén icke innebära någon olägenhet ur rättssäkerhetssynpunkt. Den för markägarna förmånliga regeln om ersättning för rättegångskostnader gör att ingen av ekonomiska skäl behöver tveka att anskaffa den utredning och utföra den talan som verkligen är nödig för tillvaratagande av hans rätt, och goda möjligheter finns numera att erhålla behövlig rättshjälp. Man torde vidare med fog kunna hysa den förhoppningen att ju mer fullständiga och allmänt godtagna de vanligen använda normerna för ersättningsberäkningen kan göras — och det ingår i kommitténs uppdrag att modernisera dessa normer — desto större garanti erhålles för ett rättvist resultat i varje enskilt fall även utan domstolsprövning. Slutligen har framhållits, att vägförvaltningarna alltid brukar på begäran tillhandahålla markägaren det utredningsmaterial — kartor, arealuppgifter, jordregisterutdrag o. d. — som väghållaren anskaffat i samband med upprättande av arbetsplanen. Det torde kunna förutsättas att så kommer att bli fallet även i fortsättningen, utan att skyldighet härutinnan behöver åläggas väghållaren i lag.

På grund av sina nu redovisade överväganden har kommittén ansett sig icke böra förorda någon ändring på förevarande punkt av bestämmelserna i AVL.

Beträffande frågan om ersättning för kostnader, som av markägare nedlägges å ett vägrättsärende innan saken instämnes till domstol, har kommittén framhållit, att förfarandet i samband med byggande av väg omfattar två klart skilda led, nämligen *dels* ett administrativt förfarande, vid vilket vägbehovet prövas och arbetsplan upprättas, och *dels* ett förfarande inför domstol, avseende prövning av ersättningsfrågor. En liknande uppdelning av förfarandet återfinnes i expropriationslagen, och det torde numera vara genom rättsfall fastslaget, att gottgörelse i allmänhet icke kan i expropriationsmål tillerkännas markägare för utgifter, som han haft under den administrativa delen av förfarandet. Även vid tillämpning av vattenlagen, där en liknande ordning i vissa fall gäller, har i praxis anspråk på kostnadsersättning ogilats till den del kostnaderna hänfört sig till ärendets administrativa behandling. I motiven till en år 1953 tillkommen författning med vattenrättsligt innehåll har emellertid förutsatts, att kostnader för vissa åtgärder av administrativ art skulle efter vattendomstolens prövning kunna hänföras till nödig rättegångskostnad. Regler av liknande innehåll som i AVL återfinnes

vidare i byggnadslagen, lagen om enskilda vägar, strandlagen och naturskyddslagen. Enligt utredningens mening kan en utvidgning av ersättningsbestämmelserna i 23 § andra stycket AVL därför knappast undgå att få konsekvenser inom ett flertal andra rättsområden, där motsvarande uppdelning på ett administrativt förfarande och ett efterföljande domstolsförfarande förekommer. Utredningen har vidare hänvisat till att frågan om partskostnader i förvaltningsförfarandet f. n. är föremål för särskild utredning genom besvärssakkunniga.

Med hänsyn till vad som sålunda anförts har kommittén föreslagit, att förevarande framställning av RLF f. n. icke måtte föranleda någon åtgärd.

Remissyttrandena

Kommitténs uppfattning i fråga om initiativet till rättegång i ersättningsfrågor har allmänt delats av de myndigheter och sammanslutningar, som avgivit yttranden i ärendet. *Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* har framhållit som sin bestämda uppfattning, att skyldighet att taga initiativ till rättegång icke bör åvila väghållaren, bl. a. därför att en regel av motsatt innebörd otvivelaktigt skulle medföra en icke obetydlig ökning av antalet rättegångar främst i bagatellmål. Den nuvarande ordningen innebär enligt styrelsens uppfattning icke någon olägenhet ur rättssäkerhetssynpunkt. Självfallet avser styrelsen att även i fortsättningen på begäran tillhandahålla markägarna erforderligt utredningsmaterial.

Endast i yttrandet från *RLF* har en avvikande uppfattning kommit till uttryck. Förbundet har förklarat sig vidhålla uppfattningen, att det bör åligga väghållaren att inleda stämningförfarande i fall, då frivillig överenskommelse ej kan träffas. Kommitténs farhåga för att antalet processer härigenom skulle öka kan förbundet icke dela. Enligt förbundet gäller frågan endast om fastighetsägarna skall belastas med det merarbete, som stämningförfarandet medför beträffande grundläggande utredningar etc. Vad väghållarna i praktiken gjort för att tillhandagå fastighetsägarna med erforderligt utredningsmaterial har inskränkt sig till att de överlämnat kartor över vägens sträckning, arealuppgifter, jordregisterutdrag etc. men någon teknisk beskrivning över fastigheterna eller grundläggande värdering har icke presterats. Det väsentliga arbetet vid iordningställande av material är enligt förbundet just detta utredningsarbete.

Även beträffande frågan om kostnadsersättning har flertalet remissorgan intagit samma ståndpunkt som kommittén.

RLF har emellertid i princip vidhållit sin framställning i saken. Sett ur fastighetsägarnas synpunkt råder enligt *RLF* full överensstämmelse mellan exempelvis det arbete fastighetsägare måste nedlägga vid behandling av arbetsplan enligt väglagen och det arbete fastighetsägare har att prestera i samband med tillåtlighetsfrågor enligt vattenlagen. I sistnämnda fall är fastighetsägaren berättigad till ersättning men icke i det förra. Eftersom kommittén uttalat den uppfattningen att en utvidgning av 23 § andra stycket i den av förbundet önskade riktningen skulle få konsekvenser inom

andra rättsområden, har förbundet icke framställt något från förslaget avvikande yrkande men har hemställt, att förbundets skrivelse den 4 januari 1957 måtte överlämnas till besvärssakkunniga för vederbörlig utredning.

Lantbruksstyrelsen har visserligen icke funnit anledning till erinran mot kommitténs ståndpunkt men har sagt sig vilja understryka angelägenheten av att frågan åter tas upp till behandling så snart besvärssakkunnigas emotsedda förslag ifråga om kostnader i förvaltningsförfarandet föreligger.

Besvärssakkunniga har anfört bl. a. följande:

Besvärssakkunniga avser för sin del att i det förslag till lag om förvaltningsförfarandet, som de har under utarbetande, såsom huvudregel stadga, att för part uppkommande kostnader i förvaltningsförfarandet skall bestridas av parten själv. Härjämte ämnar de sakkunniga emellertid föreslå en undantagsregel, som öppnar vissa möjligheter för den enskilde att få ersättning för havda kostnader. Om synnerlig anledning därtill förekommer, förutsättes sålunda enskild part av allmänna medel skola tillerkännas ersättning för kostnad å ärende, vilken skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt.

Sistnämnda regel kan tänkas bli tillämplig i ett administrativt vägmarksärende, då sakägaren åsamkats oproportionerligt stora kostnader. Spörsålet om huruvida denna regel — om den antages — kan komma att visa sig tillfyllest för det speciella område, varom nu är fråga, kan besvaras först sedan erfarenhet vunnits om dess tillämpning. Det synes emellertid icke uteslutet, att en specialreglering kan komma att bli påkallad, vilken öppnar vidare möjligheter till ersättning än förutnämnda allmänna bestämmelse. I den mån specialreglering visar sig behöfelig, bör den dock helst taga sikte på ärenden angående tvångsförfoganden över fast egendom i gemen och icke begränsas till vägmarksärenden.

Besvärssakkunnigas arbete å en lag om förvaltningsförfarandet bygger på förutsättningen, att allmänna regler först skall utformas och att på olika områden erforderlig specialreglering därefter skall fogas till desamma. Då kommitténs utredning icke ger vid handen, att behovet av kostnadsersättning till sakägare i vägmarksärenden är så trängande, att omedelbara åtgärder erfordras, torde beskrivna tillvägagångssätt vara lämpligt även beträffande en lagstiftning om berörda kostnadsfrågor. Besvärssakkunniga ha därför icke någon erinran mot vägmarksersättningskommitténs förslag, att RLF:s framställning icke för närvarande måtte föranleda någon åtgärd.

Departementschefen

Bestämmelserna i AVL om ersättning för markupplåtelse och annat intrång är grundade på principen att ersättningen skall bestämmas att utgå i penningar. Någon annan form för ersättning omtalas överhuvud icke i AVL i detta sammanhang.

Omfattningen av det intrång, som uppkommer genom ett vägföretag, beror emellertid icke sällan i väsentlig mån på hur arbetet utföres och kan ibland avsevärt begränsas genom åtgärder från väghållarens sida. Vid ersättningsens bestämmande torde hänsyn i regel tagas till åtgärder, som väg-

hållaren vidtagit eller utfäst sig att vidtaga för att begränsa intrånget. Det förekommer också, att den ersättningsberättigade åtager sig att själv vidtaga åtgärd i sådant syfte. Även om något dylikt åtagande icke gjorts, framstår det mången gång som naturligt att vid värderingen räkna med att intrånget helt eller delvis kommer att avhjälpas av den ersättningsberättigade samt att bestämma ersättningen med hänsyn härtill.

Sådant intrång genom vägföretag, som består i att en fastighets arrondering försämras t. ex. genom att en eller flera delar av fastigheten skiljes från denna, kan ibland helt eller delvis avhjälpas genom att väghållaren ställer till förfogande annat markområde för komplettering av ifrågavarande fastighet eller genom ägoutbyte mellan denna och andra fastigheter. Det har vid utbyggandet av vägnätet icke sällan visat sig möjligt att åstadkomma frivilliga uppgörelser av innebörd att väghållaren i stället för att betala intrångsersättning lämnar medverkan i olika former till sådana ändringar av den bestående fastighetsindelningen, som är ägnade att undanröja intrång genom vägföretagen. Det är dock tveksamt, i vad mån vid ersättningsberäkningen hänsyn kan tagas till möjligheterna att bota intrång genom ändringar i fastighetsindelningen, därest vederbörande markägare icke vill medverka härtill genom att göra ansökan om förrättning för ändamålet. I praktiken lär man, med tanke bl. a. på uppkommande bevissvårigheter, icke böra räkna med att sådana hänsyn kan tagas annat än möjligen i enkla och uppenbara fall.

Det är enligt min uppfattning en brist i gällande lagstiftning, att den icke tar större hänsyn till möjligheten att bota uppkommande skador genom direkta åtgärder utan helt inriktar sig på att ersättning skall utgå i penningar. Penningersättning kan måhända utgöra en fullgod kompensation till den nuvarande markägaren och andra rättsägare för deras aktuella förluster i anledning av vägföretaget men hindrar icke att själva skadan blir bestående för framtiden. Det förtjänar erinras, att de omfattande skador på fastighetsbeståndet, som uppkom genom järnvägsbyggandet under 1800-talet, ännu blott ofullständigt avhjälpats. Ur allmän synpunkt är det angeläget att i den utsträckning, som är möjlig, verka för att den nu pågående utbyggnaden av vägnätet icke får liknande ogynnsamma konsekvenser på längre sikt.

Det av kommittén framlagda förslaget rörande rätten till ersättning för intrång, som kan upphävas eller minskas genom fastighetsreglering, är inriktat just på de fall, då vederbörande markägare av en eller annan orsak icke vill lämna sin medverkan till att undanröja intrång, och går ut på att indirekt tvinga dem härtill genom begränsning av rätten till ersättning. Förslaget har bl. a. den fördelen, att det icke allt för radikalt bryter mot nuvarande ersättningsregler utan i allt väsentligt innebär blott ett förtydligande och en vidare utbyggnad av dessa. Det kan också förmodas, att regeln kan påverka markägarna att i större utsträckning än nu är fallet acceptera förslag till frivilliga upp-

görelser i ersättningsfrågorna och därmed tjäna till att nedbringa väghållarnas utgifter för intrångsersättningar. Ur dessa synpunkter måste förslaget sålunda sägas innebära vissa fördelar. Emellertid är förslaget behäftat med allvarliga brister, som gör att det i allt fall icke kan accepteras som en slutgiltig lösning av hithörande frågor.

Till en början må framhållas det principiellt betänkliga i att låta en värderingsregel av så allmän innebörd som den, varom nu är fråga, komma till uttryck i en specialförfattning av AVL:s karaktär, utan att motsvarande regler upptages i andra författningar med liknande innehåll. I förevarande fall torde man icke kunna helt bortse från att avsaknaden av bestämmelser i ämnet i t. ex. expropriationslagen kan leda till en icke avsedd motsatstolkning med mindre tilltalande praktiska resultat.

Vidare förtjänar framhållas, att — medan jorddelningslagstiftningen behandlar fastigheternas utformning som en fråga av stort allmänt intresse och uppställer garantier mot uppkomsten av olämpliga fastighetsbildningar — förslaget utgår från att frågan blott rör storleken av den kontanta intrångsersättning, som kan utgå under olika alternativ. Enligt nutida uppfattning bör de statliga myndigheter, som handhar planläggning och utförande av allmännyttiga anordningar, t. ex. vägar, icke ensidigt se till statens ekonomiska intresse av att begränsa kostnaderna för företagen utan därjämte beakta bl. a. samspelet med näringslivet i orten samt natur- och kulturskyddsintressen, även om vissa kostnadsökningar uppkommer som följd härav. Även markägaren torde få anses pliktig att i skälig omfattning underordna sig dylika allmänna intressen. Nu antydda synpunkter får framför allt betydelse i fall, då det gäller att i ett sammanhang vidtaga ändring i fastighetsindelningen för att undanröja uppkommande intrång på ett flertal fastigheter och valet därvid står mellan olika alternativ, som icke är likvärdiga för alla berörda markägare. Förslaget lämnar icke nämnvärd ledning för lösandet av härvid uppkommande spörsmål, vilka dock i många fall utgör mycket väsentliga moment i ersättningsfrågorna.

Överhuvud synes förslaget underskatta de svårigheter, som ofta möter vid avgörande, om en fastighetsreglerande åtgärd kan komma till stånd och hur fastigheterna därvid bör utformas. Dessa frågor är sällan av den art, att de kan anses slutgiltigt avgjorda ens om medgivanden erhållits från alla de markägare, som direkt beröres av det aktuella vägföretaget. Oftast berör de även ett större eller mindre antal andra markägare, och härtill kommer de restriktioner på fastighetsbildningen, som pålagts av hänsyn till allmänna intressen. Ibland kan det t. ex. hända, att en fastighetsreglerande åtgärd anses böra samordnas med en av andra orsaker önskvärd yttre rationalisering av lantbruket i orten eller eljest aktualiserar spörsmål av större räckvidd. Av nu angivna skäl måste man förutse stora svårigheter, när det gäller att i ett givet fall avgöra, huruvida och i vad mån möjlighet föreligger att undanröja intrång genom ändring av fastighetsbildningen. Avgörandet kan ju endast ske genom att domstolen vid värde-

ringen föregriper resultatet av en blivande lantmäteriförrättning. Sker detta, riskerar man att förrättningen, då den sedermera kommer till stånd, ger ett annat resultat än man utgått från vid värderingen och att värderingen sålunda kommer att framstå som uppenbart oriktig. Stora krav torde därför i praktiken komma att ställas på den utredning, som skall föreläggas, för att det skall kunna anses utrett, att intrång kan avhjälpas genom ändring av fastighetsindelningen. I samma mån som kraven på bevisning skärpes, minskas betydelsen av den föreslagna nya bestämmelsen. Det kan rentav ifrågasättas, om bestämmelsen, bortsett från dess verkan som påtryckningsmedel för åstadkommande av frivilliga uppgörelser, i praktiken leder till avsevärt annat resultat än nuvarande regler.

Av nu anförda skäl kan jag icke förorda, att kommitténs förslag lägges till grund för lagstiftning.

I betänkandet och flertalet remissyttranden har emellertid diskuterats en annan alternativ lagstiftningsåtgärd, nämligen att väghållare erhåller vitsord att själv begära förrättning för åstadkommande av sådana ändringar i fastighetsindelningen, som föranledes av önskemålet att bota intrång genom vägföretag. Detta förslag synes erbjuda åtskilliga fördelar utan att medföra samma olägenheter som kommitténs förut omnämnda förslag.

De allmänna vägarna tjäna visserligen i första hand ett samhällligt kommunikationsintresse men får regelmässigt också anses ha till ändamål att betjäna kringliggande fastigheter. Bedömandet var vägen bör läggas och hur den bör utföras grundas till stor del på överväganden var den gör mest nytta och medför minst skada. En befogenhet för väghållaren att påkalla förrättning för jämkning av fastighetsindelningen skulle betydligt öka möjligheterna att planlägga vägföretagen på sådant sätt, att de nu angivna synpunkterna blir tillgodosedda. Sådan befogenhet föreligger i regel i fråga om enskild väg — som ju är en kommunikationsled av relativt sett mindre vikt — beroende på att väghållarna tillika är markägare. Att förrättningsvitsord icke tillkommer väghållare beträffande allmän väg framstår också som inkonsekvent i betraktande av att denne vid behov kan ta i anspråk mark alldeles utan hänsyn till den bestående fastighetsindelningen och därmed i praktiken helt rycka undan grunden för denna. Nutida vägföretag är mycket dyrbara, och de allmänna vägarna representerar värdemässigt en stor del av de sammanlagda investeringarna i bygden. Härtill kommer angelägenheten av att icke onödigtvis, t. ex. på grund av en eller annan markägares ibland mycket individuellt betonade ekonomiska intresse, låta ett betydande fastighetsintrång kvarstå oavhjälppt. Hänsyn måste också tagas till statens ekonomiska intresse av att intrångsersättningarna icke sättes till högre belopp än som erfordras för att avhjälpa skadan.

Oftast torde markägarna i princip icke ha något att erinra mot att intrång avhjälpes genom lämpliga åtgärder, t. ex. ägoutbyte, i stället för att ersättning bestämmas att utgå i penningar. Fall kan dock givetvis förekomma, då en erbjuden lösning icke är sådan, att markägaren vill acceptera

den. Det nyss skisserade förslaget innebär emellertid icke annat eller mera än att fastighetsreglerande åtgärder kan genomföras mot en eller flera markägares bestridande, om de förutsättningar är för handen, som enligt jorddelningslagstiftningen gäller då annan fastighetsägare påkallat åtgärden i sitt intresse, t. ex. för att förbättra sin ågoarrondering. Väghållarens intresse bör genomsnittligt sett icke anses vara av lägre valör än detta markägarintresse. Man kan sålunda icke med fog påstå, att införandet av vitsord för väghållare att påkalla lantmåteriförrättning skulle innebära ett ensidigt betonande av allmänna intressen på bekostnad av enskilda sådana. Det innebär i princip icke mera än att det allmänna intresset erkännes som likaberättigat med markägarnas enskilda intressen.

Till stöd för förslaget att tillerkänna väghållare förrättningsvitsord kan vidare åberopas, att denna metod redan införts och med goit resultat prövats inom lagstiftningen om allmänna vägar. Enligt 31 a § AVL äger länsstyrelse under vissa förutsättningar förordna, att enskild väg icke får anslutas till allmän väg utan länsstyrelsens tillstånd eller att befintlig enskild utfartsväg ej vidare får användas för ändamålet. I 31 b § samma lag finns bestämmelser meddelade om skyldighet för väghållaren att utgiva ersättning för skada i anledning av sådant förordnande som nu nämnts. Bland ersättningsbestämmelserna har även intagits en föreskrift om rätt för väghållaren att undanröja uppkommen skada genom att själv bygga utfartsväg. Härvid äger väghållaren, i den mån det erfordras för vägföretagets utförande, göra gällande den rätt att påkalla förrättning enligt lagen om enskilda vägar och att föra talan vid förrättningen, som tillkommer ägare av fastighet, för vars räkning vägen bygges. — Det fall, som åsyftas i de nu refererade bestämmelserna, synes väl jämförbart med det fall, då ett vägföretag vållar intrång genom menlig inverkan på fastighetsförhållandena. Större betänkligheter torde icke behöva möta mot införande av förrättningsvitsord för väghållaren i det senare fallet än i det förra.

Ett argument, som talar mot införande av förrättningsvitsord, är däremot att jorddelningslagstiftningen för närvarande är i sin helhet föremål för översyn och att det måhända kan betecknas som mindre lämpligt att föregripa resultatet av denna översyn genom partiella lagändringar. Det måste emellertid antagas komma att dröja ännu en del år, innan en sådan reform kan genomföras. Jag anser därför icke den pågående allmänna utredningen på fastighetsbildningens område böra utgöra hinder för genomförande av den nu aktuella, enligt min mening angelägna ändringen i AVL.

Med hänsyn till det nu anförda anser jag mig böra förorda ett tillägg till AVL av innebörd, att väghållare i vissa fall erhåller rätt att påkalla lantmåteriförrättning för undanröjande eller minskande av intrång, som uppstår genom byggande eller begagnande av allmän väg. Emellertid vill jag framhålla, att förslaget är ett provisorium och att slutlig ståndpunkt till frågan hur allmänna intressen skall beaktas vid lantmåteriförrättningar får tagas i samband med ställningstagandet till fastighetsbildningskommitténs blivande förslag.

Vid utformningen av den nu förordade bestämmelsen om förrättningsvitsord för väghållare torde böra iakttagas, att bestämmelsen icke bör sträcka sig längre än till undanröjande eller minskande av sådant intrång, som åsamkas fastigheten oavsett ägarens person. Förrättningsvitsord bör alltså icke tillkomma väghållaren för undanröjande av sådant intrång, som endast drabbar fastighetsägaren personligen, eller sådant intrång, som uppstår för viss innehavare av nyttjanderätt eller annan sakrätt med avseende å fastigheten. Däremot saknas anledning att göra undantag för intrång genom själva markupplåtelsen. Ett sådant undantagande skulle i väsentlig mån minska möjligheterna att avhjälpa de skador, som byggandet av allmän väg kan förorsaka. De åtgärder, som kan komma i fråga för att minska intrång genom själva markupplåtelsen, är av alldeles samma karaktär som andra förbättringar av fastighetsindelningen. — Det kan ifrågasättas, om förrättningsvitsordet bör avse endast ägoutbyte eller gälla även andra lantmåteriförrättningar, t. ex. laga skifte och avstyckning. Även om vissa skäl kan åberopas till stöd för en generellt hållen bestämmelse, torde det dock ur praktisk synpunkt vara tillräckligt med ett vitsord till ägoutbyte. Det torde icke vara lämpligt att utsträcka tillämpningsområdet längre än som oundgängligen erfordras, särskilt då det ju är fråga om en provisorisk åtgärd i avbidan på de förslag, som fastighetsbildningskommittén kan komma att framlägga. Jag förordar därför att bestämmelsens räckvidd begränsas på sätt sist nämnts. — Bestämmelsen bör i övrigt konstrueras så, att väghållaren erhåller en fullt självständig rätt att oberoende av fastighetsägaren påkalla förrättning och att därvid föra talan. Detta kommer, utan att saken behöver närmare utvecklas i lagtexten, i förevarande sammanhang att innebära att väghållaren äger framställa yrkanden, även om de icke biträdes av fastighetsägaren, men att hänsyn skall tagas också till fastighetsägarens yrkanden i enlighet med de regler, jorddelningslagen innehåller. I princip blir vid avgörande av tvistefrågor fastighetsintresset och icke vägintresset avgörande. Ingående av förening kommer att förutsätta medverkan av både fastighetsägaren och väghållaren.

Den nu skisserade bestämmelsen synes böra inflyta i det avsnitt av AVL (18—26 §§), som behandlar vägrättsupplåtelse och ersättningsfrågor i anslutning till sådana upplåtelse. Närmare bestämt torde bestämmelsen böra inskjutas närmast efter 19 § AVL såsom en ny paragraf med beteckningen 19 a §.

Bestämmelsen bör träda i kraft den 1 juli 1961. Några övergångsbestämmelser synes icke erforderliga.

Vad härefter beträffar den av kommittén berörda frågan om skyldighet för väghållare m. fl. att utreda möjligheterna att minska intrång genom att vidtaga fastighetsreglerande åtgärder innehåller de inledningsvis refererade bestämmelserna i 15 och 17 §§ VS redan nu vissa föreskrifter i hithörande ämnen. Därest väghållaren, såsom jag nyss föreslagit, får vitsord att begära förrättning i syfte att minska intrång genom ägoutbyte, blir behovet av ytterligare

föreskrifter måhända icke fullt lika stort som om AVL i denna del utformats enligt kommitténs förslag. I många fall måste det emellertid antagas vara ägnat att befrämja samförstånd mellan väghållaren och markägaren, om en grundlig utredning av intrångsfrågorna verkställes redan i anslutning till upprättande av arbetsplan för vägen. Jag förordar därför att i VS intages bestämmelser, som är ägnade att hos vägmyndigheterna inskräpa att sådan utredning bör komma till stånd, när den kan anses påkallad. Bestämmelserna synes emellertid icke vara av den natur, att de lämpligen bör ta form av ett särskilt avsnitt i VS. Det synes tillräckligt att i 15 § VS, som handlar om upprättande av arbetsplan, får inflyta en föreskrift av innebörd, att särskild utredning i förekommande fall skall verkställas rörande möjligheterna att genom ägoutbyten eller andra ändringar i fastighetsindelningen avhjälpa eller minska intrång till följd av vägföretag. — Det samråd, som vid utredningen bör äga rum med vederbörande markägare, synes kunna regleras genom en allmänt hållen bestämmelse i 18 § VS, vilken paragraf i övrigt innehåller föreskrifter om markägares rätt att bli kallad till och att närvara vid terrängundersökning för upprättande av arbetsplan. — I 27 § VS bör inflyta en bestämmelse om utfärdande av tillämpningsföreskrifter till det nya stadgandet i 15 §. Det synes mig lämpligast, att tillämpningsföreskrifterna — som ju i första hand riktar sig till befattningshavarna inom vägväsendet — utfärdas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efter samråd med lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen. — Med den nu föreslagna utformningen och placeringen av de nya bestämmelserna i VS blir dessa i första hand tillämpliga blott på landsbygden. Till följd av hänvisningar i 38 och 41 §§ VS kommer de emellertid i huvudsak att gälla även inom städer och stadsliknande samhällen, vare sig väghållningen där omhänderhaves av kommunalt rättssubjekt eller av kronan. Viss ändring torde dock böra vidtagas i 38 § VS för att utmärka, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsens nyssnämnda föreskrifter skall tillämpas även då stad eller stadsliknande samhälle är väghållare.

De nu föreslagna ändringarna i VS bör träda i kraft samtidigt med den nya 19 a § AVL eller alltså den 1 juli 1961.

Vad beträffar frågan om väg- och vattenbyggnadsstyrelsens befogenhet att avyttra fast egendom, lärer, såsom utredningen framhållit, möjligheterna att undanröja fastighetsintrång genom utbyte av ägor ofta kunna förbättras väsentligt, om vägmyndigheterna har möjlighet att bjuda ersättning i mark, som redan tillhör kronan. Eftersom styrelsens rätt att förvärva fast egendom icke är begränsad på annat sätt än genom storleken av tillgängliga anslag och de allmänt hållna föreskrifter, som finns givna rörande medlens användning, torde vägmyndigheterna få anses ha tillräckliga möjligheter att, när förhållandena påkallar det ingå frivilliga avtal om markförvärv i sådant syfte. De kan, vid bedömning av vad som härutinnan är lämpligt, påräkna stöd genom det samråd med lantbruksnämnden, som regelmässigt bör ske i anslutning till kronans markförvärv (prop. 1955: 165 s. 57). Med hänsyn bl. a. till önskemålet

att uppgörelser i frågor om markbyten icke drar alltför mycket ut på tiden talar vägande skäl för att styrelsen också bör få bemyndigande att avhända kronan sådan fast egendom, som står under styrelsens förvaltning, genom att ingå i och svara för s. k. avtalsbyten — d. v. s. sådana markbyten som ej sker enligt jorddelningslagstiftningen — utan att styrelsen därvid bindes vid någon viss värdegräns. Sådant bemyndigande har tidigare enligt beslut av 1959 års riksdag givits domänstyrelsen i syfte att främja åtgärder för yttre rationalisering inom jordbruksnäringen (jfr prop. 1959:148 s. 214, JU 30 s. 83 och Rskr 284). Jag tillstyrker, att ett bemyndigande av samma innebörd gives väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Såsom förutsättning för utnyttjande av ett bemyndigande härutinnan torde böra gälla att vederbörande fastighetsbildningsmyndighet och lantbruksnämnd tillstyrker markbytet, dock att tillstyrkande av lantbruksnämnd ej torde erfordras i fråga om egendom, som ingår i stadsplan eller som enligt byggnadsplan, fastställd efter den 1 januari 1948, är avsedd för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk. Redogörelse för genomförda markbyten bör årligen ingivas till Kungl. Maj:t.

Den av kommittén berörda frågan om kvittning av nytta mot skada är i grunden ett spørsmål av mycket stor principiell räckvidd. Jag biträder kommitténs uppfattning, att lagstiftningen på detta område uppvisar åtskilliga brister. Sålunda kan — för att nämna ett exempel — de olikheter i ersättningshänseende, som råder mellan fastigheter, från vilka mark behöver tagas i anspråk för ett allmännyttigt företag, och andra i grannskapet belägna fastigheter, vilka på något sätt röner inverkan av företaget, svårligen betecknas som sakligt grundade. Dessa ofullkomligheter i värderingsreglerna bör emellertid icke ses som isolerade spørsmål, utan de ingår i ett frågekomplex, som berör expropriationsrätten i dess helhet.

Vad särskilt angår den av kommittén föreslagna lagändringen kan till stöd för denna åberopas jämväl att reglerna i expropriationslagen och reglerna i AVL på förevarande punkt är av olika innehåll såtillvida som nyttan av ett vägföretag vid tillämpning av expropriationslagen icke får avräknas från den del av expropriationsersättningen, som utgör lösen för själva marken, medan dylik avräkning däremot äger rum vid förvärv av vägrätt enligt AVL. Eftersom det i princip står väghållaren fritt att välja mellan expropriation och förvärv av vägrätt enligt AVL, måste det ur markägarens synpunkt onekligen verka svårförklarligt, att olika ersättningsregler skall gälla beroende på vilken metod som väljes. Argumentet förlorar dock något i skärpa, om man betänker att markförvärven för de allmänna vägarna i praktiken nästan alltid sker med vägrätt enligt AVL. Expropriation kommer knappast i fråga annat än beträffande motorvägar och andra större vägföretag, vid vilka förhållandet mellan nytta och skada regelmässigt är sådant, att reduktion av löseskillingen med hänsyn till nyttan icke blir aktuell.

Däremot finns en annan, betydande grupp av fall, då den av kommittén föreslagna regeln skulle leda till väsentligt annat resultat än nuvarande

regler, nämligen då enskild väg förvandlas till allmän. Innebörden i sakligt hänseende av att en väg sålunda intages till allmänt underhåll är i stort sett endast att de enskilda väghållarna för framtiden helt befrias från väghållningskostnader. Åtgärden medför således betydande nytta men knappast någonsin skada för vederbörande fastighetsägare. Enligt min uppfattning finns i sådana fall som det nu angivna knappast något sakligt skäl för att fastighetsägarna skall erhålla ersättning för vägmarken, vilken ju i allt fall skulle ha utnyttjats för vägändamål.

Även i andra fall kan förhållandena vara sådana, att ett anspråk från markägarnas sida på ersättning för vägmark framstår som mindre skäligt. Ofta är markägarna i själva verket huvudintressenter i vägföretaget, även om detta verkställes i allmän regi. Ibland förhåller det sig rentav så, att markägarna, om den allmänna vägen icke kommer till stånd, kan antagas komma att själva bygga enskild väg. Dylika faktiska förhållanden i förening med den nuvarande ersättningsregeln i AVL leder f. n. till att markägarna i många fall frivilligt utan ersättning ställer mark till förfogande för nya vägar. En regel med det av kommittén föreslagna innehållet skulle däremot i många fall fördyra och försvåra genomförandet av angelägna vägföretag.

En jämförelse med de motsvarande bestämmelser, som gäller för anläggande av gator i städer och stadslänkande samhällen, ger också vid handen, att frågan om avräkning av nytta mot skada ännu icke är så genomarbetad, att man kan uppnå en lösning, som ur alla synpunkter framstår som skälig och lämplig. Förvärv av mark till gator sker visserligen i stor utsträckning medelst expropriation, varvid ersättning utgår efter huvudsakligen samma regler som vid expropriation av vägmark. I gengäld är emellertid tomtägarna jämlikt 56—69 §§ byggnadslagen pliktiga att i efterhand ersätta staden eller samhället gatumarken framför tomten intill viss bredd och i vissa fall även att betala ersättning för gatubyggnadskostnaden. Dessa lagregler motiveras av den nytta, som anläggandet av gator generellt antages innebära för tomtägarna. Den omständigheten att man vad angår landsbygden icke med lika generell giltighet kan utgå från att fastighetsägarna har sådan nytta av vägen, att de bör betala ersättning för vägmarken eller vägbyggnadskostnaderna, bör måhända icke utesluta att hänsyn tages till nyttan åtminstone i den begränsade omfattning, som följer av nuvarande ersättningsregler i AVL. I allt fall kan ifrågasättas, om skäl föreligger att ytterligare vidga den klyfta, som råder mellan landsbygden och städerna i förevarande hänseende.

Frågan om lämpligaste utformningen av reglerna i expropriationslagen om avräkning av nytta mot skada är f. n. föremål för utredning genom särskilda inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga i syfte bl. a. att undersöka, om det genom en reform av dessa regler är möjligt att i större omfattning åt staten och kommunerna förbehålla sådan värdestegring, som uppkommer genom allmänna företag. Det är icke möjligt att, innan resultatet av nämnda utredning föreligger, ta definitiv ståndpunkt till frågan, vilka principer som i dessa hänseenden bör gälla inom väglagstiftningen.

Med hänsyn härtill och då kommitténs förslag i allt fall icke är ägnat att utan betydande modifikationer läggas till grund för en lagstiftningsåtgärd, anser jag mig icke kunna förorda någon ändring i AVL på förenämnda punkt. Jag förutsätter emellertid, att frågan om en bättre anpassning av reglerna i AVL till motsvarande regler i expropriationslagen kommer att följas med uppmärksamhet och aktualiseras på nytt, så snart förhållandena gör det möjligt.

Beträffande frågan om väckande av talan i vägrättsmål delar jag kommitténs uppfattning, att någon ändring av nu gällande lagregler icke är påkallad.

Spörsmålet om ersättning för kostnader i vägrättsmål sammanhänger uppenbarligen med det utredningsarbete, som bedrivs av besvärssakkunniga, på sådant sätt att resultatet av nämnda utredning bör avvaktas. Handlingarna rörande RLF:s framställning i frågan jämte inkomna remissyttranden torde överlämnas till de sakkunniga för att tagas i övervägande vid det fortsatta utredningsarbetet.

I enlighet med vad nu anförts har inom kommunikationsdepartementet utarbetats förslag till följande författningar, nämligen

1) lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar; samt

2) kungörelse angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437).

Förslagen torde fogas såsom bilagor vid protokollet i detta ärende (*Bilagorna A och B*).¹

Föredraganden hemställer, att lagrådets yttrande över det under 1) nämnda lagförslaget måtte för det i § 87 regeringsformen angivna ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Vid protokollet:

Bo Järmark

¹ Det under 2) omnämnda författningsförslaget — vilket är likalydande med motsvarande vid propositionen fogade författningsförslag — har här uteslutits.

Förslag
till
Lag
angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om
allmänna vägar

Härigenom förordnas, att i lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar skall införas en ny paragraf, betecknad 19 a §, av den lydelse som nedan sägs.

19 a §.

Kan intrång, som åsamkas fastighet genom vägs byggande eller begagnande, avhjälpas eller minskas genom ägoutbyte enligt lagen om delning av jord å landet eller lagen om fastighetsbildning i stad, äge väghållaren påkalla förrättning för ändamålet och därvid föra talan såsom delägare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1961.

Bilaga C

Av vägmarksansättningskommittén framlagt

Förslag

till

**Lag angående ändrad lydelse av 19 § lagen den 30 juni 1943 (nr 431)
om allmänna vägar**

Härigenom förordnas, att 19 § lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

19 §.

För upplåtelse av mark till väg, så ock för annat intrång som orsakas av vägens byggande eller begagnande, vare fastighetens ägare berättigad till ersättning av väghållaren. Ersättning skall dock icke utgå, där avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Ej heller skall ersättning utgå för annat intrång å fastigheten än själva markupplåtelsen, där intrånget utan olägenhet av betydelse för ägaren kan avhjälpas genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsindelningen. Å ersättningen skall utgå sex procent årlig ränta från den dag, då marken togs i anspråk.

Enahanda rätt — — — i anspråk.

Medför vägens framdragande jämväl nytta för fastigheten eller för särskild rätt i avseende å denna, skall ersättningen, i vad den avser annat intrång å fastigheten eller å den särskilda rätten än själva markupplåtelsen, jämkas med hänsyn därtill.

Denna lag träder i kraft den

Har beslut om ersättning meddelats före nämnda dag skall vid fullföljd av talan 19 § tredje stycket i dess äldre lydelse äga tillämpning.

Av vägmarksersättningskommittén framlagt

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437)

Härigenom förordnas, *dels* att i vägstadgan den 30 juni 1943 skola införas en ny paragraf, betecknad 27 a §, och en ny överskrift närmast framför denna paragraf av nedan angiven lydelse, *dels ock* att 38 § vägstadgan skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

Om upprättande av förslag till fastighetsreglering

27 a §.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen eller vederbörande vägförvaltning skall föranstalta om att i samband med utarbetandet av arbetsplan eller då eljest anses påkallat förslag upprättas till ägoutbyten eller andra ändringar i fastighetsindelningen, som må anses erforderliga och lämpliga för att helt eller delvis avhjälpa genom vägföretaget uppkommande intrång å fastigheter, samt att överläggningar äga rum med berörda markägare om deras medverkan till förslagens genomförande.

Närmare anvisningar om upprättande och framläggande av förslag som nu sagts samt om innehållet i sådant förslag meddelas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen i samråd.

38 §.

Arbetsplan skall — — — väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Vad i 15 — — — i 20 och 22 §§ sägs.

Om väghållarens åligganden beträffande åtgärder för fastighetsreglering skall vad i 27 a § stadgas äga motsvarande tillämpning.

Denna kungörelse träder i kraft den

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 16 februari 1961.

Närvarande:

justitierådet REGNER,
regeringsrådet JARNERUP,
justitieråden AF TROLLE,
BOMGREN.

Enligt lagrådet den 13 februari 1961 tillhandakommet utdrag av protokoll över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 10 februari 1961, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsrådet V. Körlof.

Lagrådet:

För att det tydligare skall framgå att, såsom måste antagas vara meningen, väghållaren skall behandlas som delägare även i vad angår kostnader för ägoutbyte torde slutorden i paragrafen böra jämkas. Vidare synes paragrafen böra redaktionellt ändras så, att väghållarens behörighet icke blir villkorad av att intrång kan minskas genom ägoutbytet. Sådan minskning bör i stället angivas såsom ändamål, varvid av sakens natur följer att väghållarens befogenhet att framställa yrkanden vid förrättningen blir begränsad av det angivna ändamålet. I avseende härå vill lagrådet tillika erinra att, såsom även departementschefen framhållit, vid prövningen enligt jorddelningslagen och fastighetsbildningslagen de i dessa lagar angivna bedömningsgrunderna skola vara avgörande.

Lagrådet hemställer i enlighet med det anförda, att paragrafen får den avfattningen att väghållaren för att minska intrång, som åsamkas fastighet genom vägs byggande eller begagnande, är berättigad påkalla ägoutbyte enligt de berörda lagarna och att ifråga om förrättningen skall, i tillämpliga delar, vad i dessa lagar är stadgat om delägare gälla väghållaren.

Ur protokollet:

T. Johansson

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 februari 1961.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Skoglund, lagrådets den 16 februari 1961 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 10 februari 1961 remitterade förslaget till lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande förklarar sig föredraganden tillstyrka lagrådets hemställan om viss jämkning av lagförslaget.

Föredraganden hemställer härefter, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition

dels föreslå riksdagen att antaga nyssberörda lagförslag i dess nu föreliggande jämkade skick;

dels inhämta riksdagens yttrande över det vid remissprotokollet fogade förslaget till *kungörelse angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437)*;

dels ock föreslå riksdagen att godkänna det förslag i fråga om bemyndigande för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att avyttra fast egendom, som innefattas i föredragandens yttrande till remissprotokollet.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Curt Ohrner